

Fullföljda studier – vägen till jämlik hälsa och hållbar regional utveckling

Elisabeth Bengtsson

Elisabeth Bengtsson, Regionutvecklare/Ledningsstöd
Koncernkontoret/Avd för folkhälsa, Västra Götalandsregionen
E-post: Elisabeth.m.bengtsson@vgregion.se

Det är ingen tvekan om att befolkningens hälsa är av central betydelse för ett lands utveckling. Även jämlik hälsa, såväl inom ett lands befolkning som mellan länder, har blivit uppmärksammat som en viktig faktor för hållbar utveckling. Människors hälsa och välbefinnande har således både en direkt och indirekt påverkan på FNs 17 globala hållbarhetsmål, Agenda 2030. Hälsa är både medel och förutsättning för att uppnå målen likväl som ett av de ultimata målen för hela arbetet.

Det mål som är närmast kopplat till landstings och regioners arbete kring jämlik hälsa är mål nummer 3: Säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar. Samtidigt vet vi att en av de bästa strategierna för att förebygga ohälsa och främja en god och jämlik hälsa är knuten till ett annat hållbarhetsmål, mål nummer 4: Säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla. Det är bakgrunden till att kraftsamling för fullföljda studier blev Västra Götalandsregionens största folkhälsosatsning.

There is no doubt that the health of a population is central to its country's development. Health equity within and between countries is also recognized as of vital importance to a sustainable development on this planet. Health and well-being has thus inevitably both a direct and indirect impact on all the 17 Sustainable Development Goals (SDG) as well as being one of the ultimate outcome of the goals.

SDG nr 3 "Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages" is the goal directly linked to health and health equity, but by supporting and targeting a social determinant for health like the SDG Goal 4 "Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all" a logical step between strategy and action has been taken in promoting and improving health and equity in Region Västra Götaland.

Region som ledande aktör för fullföljda studier

Västra Götalandsregionen (VGR) har tagit sin politiska utgångspunkt i kunskapen om att det finns en stark

koppling mellan sociala bestämningsfaktorer och hälsa. Regionen har därför fattat beslut inte bara om jämlik hälso- och sjukvård utan också om mål kring att minska skillnaderna i livsvillkor och hälsa samt att bekämpa

segregation och utanförskap.

För att en stor välfärdsaktör, som den en region utgör, ska kunna förverkliga denna typ av tvärsektoriella strategier behövs gemensamma mål och syften. Man behöver dessutom skapa ägarskap för frågan samt involvera och göra sektorer på olika nivåer delaktiga. Genom att identifiera den tydliga länken mellan utbildning och hälsa fann man i Västra Götaland en gemensam målsättning runt den viktiga frågan om barn och ungdomars möjlighet att fullfölja sina studier på grund- och gymnasienivå. Utbildning är en av de viktigaste sociala bestämningsfaktorerna för hälsa och välbefinnande både på det individuella och det strukturella planet. Att ha fullföljt en grundutbildning är avgörande för att kunna komma in på arbetsmarknaden och kunna leva ett självständigt liv. En frisk befolkning med hög utbildningsnivå gynnar dessutom på många sätt den ekonomiska tillväxten i en region.

Utmaningen att få alla barn att lämna skolan med fullföljda studier är en avgörande välfärdsfråga som involverar många aktörer. Västra Götalandsregionen har därför beslutat att ta ledningen i den process som ska leda till den gemensamma målsättningen inom Kraftsamling för fullföljda studier. Att skapa möjlighet för barn att fullfölja sin utbildning är en stark och tydlig utmaning som kombinerar och kopplar ihop olika strategier, olika aktörer och tillhandahåller en karta för en samlad samhällsinsats som leder till hälsa och regional utveckling.

Det kan tyckas märkligt att en svensk region vars främsta ansvar lig-

ger inom hälso- och sjukvårdsområdet tar ledningen för en utvecklingsprocess som egentligen hör hemma i det kommunala skolansvaret. Ser man till bakgrundsfaktorerna till varför ett barn kan ha svårt att delta i skolundervisningen eller har svårigheter med sin kognitiva utveckling, finner man dock att flera välfärdsaktörer än skolan är inblandade. Generell och riktad mödra- och barnhälsovård, habilitering, föräldrautbildning, familjecentraler, ungdomsmottagningar, folkhögskolor, sport- och kulturaktiviteter och trafikplanering är några av de arenor och aktörer som kan stödja och öka barns och ungdomars möjlighet att ta sig till men också igenom skolan, men som inte ligger inom den kommunala skolans ansvarsområde.

Om man gör en djupare analys finner man att en region med ansvar för såväl hälsofrämjande och sjukvårdande verksamhet som regional utveckling i form av infrastruktur, kollektivtrafik, miljö, kultur och näringsliv är en mycket stark aktör. Regionen har påverkansmöjligheter både direkt gentemot barnet och familjen genom hälso- och sjukvårdssystemet men också indirekt genom att ta ansvar för en hållbar regional utveckling i alla dess dimensioner genom tvärsektoriella processer och samverkan med samhällets övriga aktörer.

Varje år lämnar drygt 3000 barn (17%) grundskolan utan gymnasiebehörighet i Västra Götaland och en fjärdedel av varje årskull fullföljer inte gymnasieexamen. Dessa siffror är inte okända och insatser, utvecklingsarbeten och resurser har redan lagts på att lösa problemet, men ofta utan samsyn

och samordning aktörer emellan och ofta i projektform och utan långsiktighet.

Att identifiera länken mellan hälsa och utbildning är inte någon nyhet men att ta ledningen över en systematisk tvärspektoriell utvecklingsprocess som att reducera skolmisslyckanden i syfte att överbrygga hälsoklyftorna, är ett nytt sätt att tänka och handla.

Regionalt ledarskap utifrån handlingsplan

Med en problemanalys samt målgrupps- och aktörsinventering som underlag har en handlingsplan för fullföljda studier tagits fram och beslutats av regionfullmäktige i Västra Götalandsregionen. I beslutet ges ansvar till berörda nämnder, kommittéer och styrelser att ansvara för genomförandet inom sina ansvarsområden. Genomförandet är därmed inte i huvudsak baserat på tillfälliga projekt utanför de ansvariga kärnverksamheterna utan bygger på hög grad av integrering i ordinarie verksamhet. Avdelning folkhälsa, som i Västra Götalandsregionen är kopplad till regional utveckling, har uppdrag att samordna, följa upp och driva på arbetet utifrån handlingsplanen.

Genom dialoger med deltagare från olika sektorer har fem delområden identifierats i handlingsplanen utifrån deras starka påverkan på elevers förutsättningar att fullfölja sina studier. De identifierade delområdena beskriver sådant som regionen helt eller delvis har egen rådighet över men där också samverkan är av avgörande betydelse.

1. Främja långsiktig och hållbar samverkan mellan olika samhällsaktörer
2. Främja psykisk hälsa och motverka konsekvenser av psykisk ohälsa
3. Minska de negativa effekterna av ogynnsamma livsvillkor och levnadsvanor
4. Stimulera intresset för studier
5. Skapa förutsättningar för goda skolresultat för ungdomar med migrationsbakgrund

Inom varje område har sedan prioriteringar gjorts baserat på evidens om påverkan för barnen och dess angelägenhetsgrad. Pågående/beslutade insatser och utvecklingsarbeten inom Västra Götalandsregionens olika verksamheter anmäls in till processledningen och sammanställs årligen i form av en aktivitetslista. Syftet med denna är bland annat att kunna se omfattningen av insatser som pågår samt upptäcka synergier mellan olika verksamheters aktiviteter för att uppmärksamma samordningsvinster och minska risk för parallellarbete. Det är viktigt att betona att aktivitetslistorna dock inte är kompletta beskrivningar av allt som görs med bäring på fullföljda studier, mycket som ökar barn och ungas förutsättningar för att fullfölja sina studier sker så integrerat i ordinarie verksamhet att det är svårt att särskilja och beskriva.

Aktivitetslistan för fullföljda studier innehåller idag ca 40 insatser och utvecklingsarbeten

I syfte att ytterligare driva på och förstärka utvecklingsarbetet tas årligen ett antal regionstyrelserekommen-

dationer fram. Rekommendationerna är särskilt prioriterade långsiktiga förändringar i Västra Götalandsregionens egen verksamhet som bedöms förbättra förutsättningarna för barn och unga att nå fullföljda studier och därmed göra skillnad för befolkningen. Rekommendationerna tas fram genom en sammanvägning av resultat av redan pågående verksamhet, diskussioner med företrädare från olika organisationer och professioner samt omvärldsbevakning av nationell och internationell utveckling inom respektive område.

När regionstyrelsen ställt sig bakom rekommendationerna innebär det ett uppdrag till organisationen att tillsammans med berörda parter utreda, föreslå och genomföra konkreta verkningsfulla insatser inom rekommendationsområdet. Regionfullmäktiges beslut om att berörda nämnder, kommittéer och styrelser ansvarar för genomförandet inom sina ansvarsområden gäller även för rekommendationerna. Rekommendationer hittills har varit:

Delområde 1: Samverkan

Rekommendation: Sammanhållen barn-, elev- och ungdomshälsovård

Syftet med rekommendationen är att utjämna skillnader i livsvillkor och hälsa samt öka förutsättningarna för barn och unga att fullfölja sina studier genom att utveckla en modell med gemensamt arbetssätt för tidiga insatser där Västra Götalandsregionen och kommunerna samarbetar runt barn och unga på ett systematiskt sätt.

Rekommendation: Utveckla tjänstepersons-

strukturen för samverkan mellan VGR och samtliga kommunalförbund

Syftet med rekommendationen är att ge möjlighet till erfarenhetsutbyte och ta tillvara den kunskap som genereras i alla delregioner kopplat till kraftsamling fullföljda studier.

Delområde 2: Psykisk hälsa

Rekommendation: Säkerställa och utveckla genomförandet av hembesök från BVC

Syftet med rekommendationen är att säkerställa jämlikt erbjudande och genomförande av första hembesök för nyblivna föräldrar i enlighet med Västra Götalandsregionens riktlinjer samt ytterligare hembesök för att tidigt främja barns utveckling och förutsättningar i livet.

Rekommendation: Utveckla arbetssätt, rutiner och användning av SIP/Västbusplan

Rekommendationen innebär en särskild kraftsamling kring barn och ungas jämlika rätt till samordnade insatser och användande av SIP (samordnad individuell plan) när insatser krävs av både socialtjänst och hälso- och sjukvård.

Delområde 3: Livsvillkor och levnadsvanor

Rekommendation: Skapa en strategi för Västra Götalandsregionens insatser för att öka barn och ungdomars fysiska aktivitet

Syftet med rekommendationen är att utjämna skillnader i livsvillkor och hälsa genom att mobilisera Västra Götalandsregionens egna verksamheter och samverkan med framför allt kommuner och idéburen sektor för att skapa förutsättningar för ökad fysisk aktivitet hos barn och unga.

Delområde 4: Stimulera intresse för studier

Rekommendation: Stärka förutsättningarna för samtliga folkhögskolor genom att inrätta deltagarstödsteam med psykosocial- och specialpedagogisk profession

Syftet med rekommendationen är att öka förutsättningarna för unga som gått ur grund- och/eller gymnasieskola utan fullföljda studier att på folkhögskola kunna komplettera betyg och positiva framtidsutsikter.

Rekommendation: Språkutveckling och läsning

Rekommendationen innebär en kraftsamling kring tidiga insatser för att identifiera barn med eftersläpande språkutveckling samt förebyggande och främjande insatser under förskole- och skolåldrarna för att öka förutsättningarna för normal språk- och läsutveckling.

Delområde 5: Migration och utbildning

Rekommendation: Säkerställa att barn inte används som språktolkar i VGR-finansierade verksamheter

Syftet med rekommendationen är att säkerställa följsamheten av den riktlinje som säger att barn inte ska användas som tolkar åt sina föräldrar i kontakt med Västra Götalandsregionens verksamheter. Därmed förebyggs att barn tvingas utebli från skolan, tar ansvar som kan innebära hälsorisker eller får information om sina närstående som de inte ska ha eller är anpassad till barnets kunskapsnivå eller emotionella mognad.

Rekommendation: Migration och utbildning. Mentor för ungdomar i riskzon för skolavhopp

Rekommendationen innebär att VGR genom mentorsverksamhet för ungdomar i riskzon för skolavhopp kan ge unga kompletterande vuxenkontakt och språkträning samt framtidsföreläsningar. Mentorsverksamhet kan även bidra till positiva attityder till Västra Götalandsregionens verksamheter och framtida kompetensförsörjning.

Organisering

Västra Götalandsregionens folkhälsokommitté har getts ansvaret för att årligen följa upp och rapportera till regionstyrelsen vad som sker och hur processen drivs på. Folkhälsochefen har därmed i rollen som ansvarig tjänsteperson för folkhälsokommittén det övergripande ansvaret för att politikernas intentioner i handlingsplanen görs kända, bearbetas och återrapporteras.

En huvudprocessledare har ansvar för att följa upp samt stödja och vid behov i inledningsskedet tillsammans med ansvarig i linjen driva på till exempel arbetet med enskilda rekommenderade utvecklingsområden. Genomförandet och finansiering ska dock, som ovan beskrivits, ske där ansvaret långsiktigt ligger för att på så sätt säkra att framgångsrika utvecklingsinsatser så snart som möjligt implementeras i ordinarie verksamhet.

Utöver huvudprocessledaren finns följande grupperingar knutna till samordningsuppdraget för fullföljda studier:

- Processgrupp bestående av regionutvecklare från koncernstab regional utveckling och en

kommunikatör. Processgruppen arbetar löpande med kommunikation, kunskaps- och erfarenhetsutbyte och utveckling inom processen.

- Beredningsgrupp bestående av avdelnings-/enhetschefer från koncernstab hälso- och sjukvård, koncernstab regional utveckling samt avdelning data och analys. Huvuduppgifterna är förankring, avstämning och diskussion. Beredningsgruppen är även från och med sommaren 2018 styrgrupp för arbetet med Västra Götalandsregionens sociala investeringsmedel.
- Styrgrupp som består av direktörer och chefer för hälso- och sjukvård, kommunikation samt regional utveckling. Styrgruppen tar ställning vid strategiska vägval och godkänner ärenden inför politisk behandling.

På webbplatsen www.vgregion.se/fullfoljdastudier samlas information knutet till fullföljda studier. Där återfinns bland annat nyheter, fakta & statistik, viktiga dokument, konferensdokumentation och exempel på aktiviteter och metodutveckling.

Kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan olika parter inom Västra Götalandsregionen samt externt såväl på internationell, nationell, regional som lokal nivå är viktigt för ett framgångsrikt genomslag. En särskild plattform för möten mellan akademi och praktiker, konferenser och workshops är exempel på arbetsformer för att sprida kunskap och skapa engagemang kring fullföljda studier.

Västra Götalandsregionens koncernavdelning data och analys ansvarar för att ta fram statistik och kunskapsunderlag inom området fullföljda studier och sammanställer en årlig statistikrapport samt fördjupade kunskapsrapporter. Kunskapsrapporterna är betydelsefulla för att förstå bakgrunden till skolmisslyckanden och hur olika aspekter som föräldrars utbildningsbakgrund, socioekonomiska förhållanden och migrationsbakgrund inverkar på barn och ungas skolresultat.

Framgångsfaktorer

I Världshälsoorganisationens (WHO) rapport Taking a participatory approach to development and better health 2015 återfinns några nyckelbegrepp som stödjer en framgångsrik utvecklingsprocess för hälsa och jämlikhet:

- Hitta ett gemensamt mål och ett gemensamt syfte för alla inblandade och förstärkt intrycket av att alla vill göra gott
- Skapa ägarskap över processen genom ledarskap och ambassadörer
- Involvera och gör andra sektorer delaktiga inte bara från hälsosektorn
- Förstärk ledningsprocesser genom att involvera människor att ta makten över formella gränsstrukturer
- Samverkan kräver ledarskap som karakteriseras av mod och risktagande
- Lita på processen

Den svenska Kommissionen för jämlik hälsa gjorde en liknande analys för hur arbete för hälsa och jämlikhet kan bli framgångsrikt och kom fram till följande rekommendationer för arbetet:

- Det måste vara genom ett livsförloppsperspektiv och genom olika sektorer
- Det måste finnas ägarskap för frågan
- Det måste vara långsiktigt och systematiskt
- Det måste ha ett starkt fokus på jämlikhet

I uppbyggnadsprocessen runt Kraftsamling fullföljda studier i Västra Götaland återfinns dessa rekommendationer. I Västra Götaland har regionstyrelsen och regiondirektören tydliggjort att den här processen vänder sig till hela den regionala organisationen och ska finnas inkluderad i olika partnerskapsöverenskommelser och avtal. Arbetet för fullföljda studier är en av de viktigaste tvärsektorriella processerna för hållbar utveckling och ansvaret för att lyckas är fördelat bland många aktörer. Målet med fullföljda studier är lätt att förstå, det går att mäta och följa upp och oavsett vilken profession du tillhör eller vilken organisation du arbetar för kan du känna ett ansvar. Det är tydligt att Kraftsamling fullföljda studier inte är ytterligare ett folkhälsoprojekt utan ett systematiskt långsiktigt tvärsektorriellt arbete som är en del av de befintliga lednings- och styrsystemen.

I Västra Götaland har strävan efter en god och jämlik hälsa kanaliserats

via en kraftsamling kring barn och ungas förutsättningar att fullfölja sina grund- och gymnasiestudier. Genom ett systematiskt och långsiktigt arbete med hög grad av delaktighet och integrering i ordinarie verksamhet finns förutsättningar att påverka en grundläggande bestämningsfaktor för hälsa och hållbar utveckling. Att främja barn och ungas förutsättningar för fullföljda studier är ett långsiktigt arbete som kräver uthållighet och utmaningen nu är att utveckla processen ytterligare och säkerställa att arbetet och engagemanget inte stagnerar.

Referenser:

- Handlingsplan fullföljda studier 2017-2020, Västra Götalandsregionen, FHK 2017-00009
- Återrapport 2018 Handlingsplan fullföljda studier, Västra Götalandsregionen, FHK 2017-00009
- Att motverka skolmisslyckanden, Västra Götalandsregionen Rapport 2016:9
- Taking a participatory approach to development and better health, ISBN 978 92 890 5112 5, World Health Organization 2015
- Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa SOU 2017:47
- God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik 2017/18:SoU26
- FN:s globala hållbarhetsmål Agenda 2030, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>